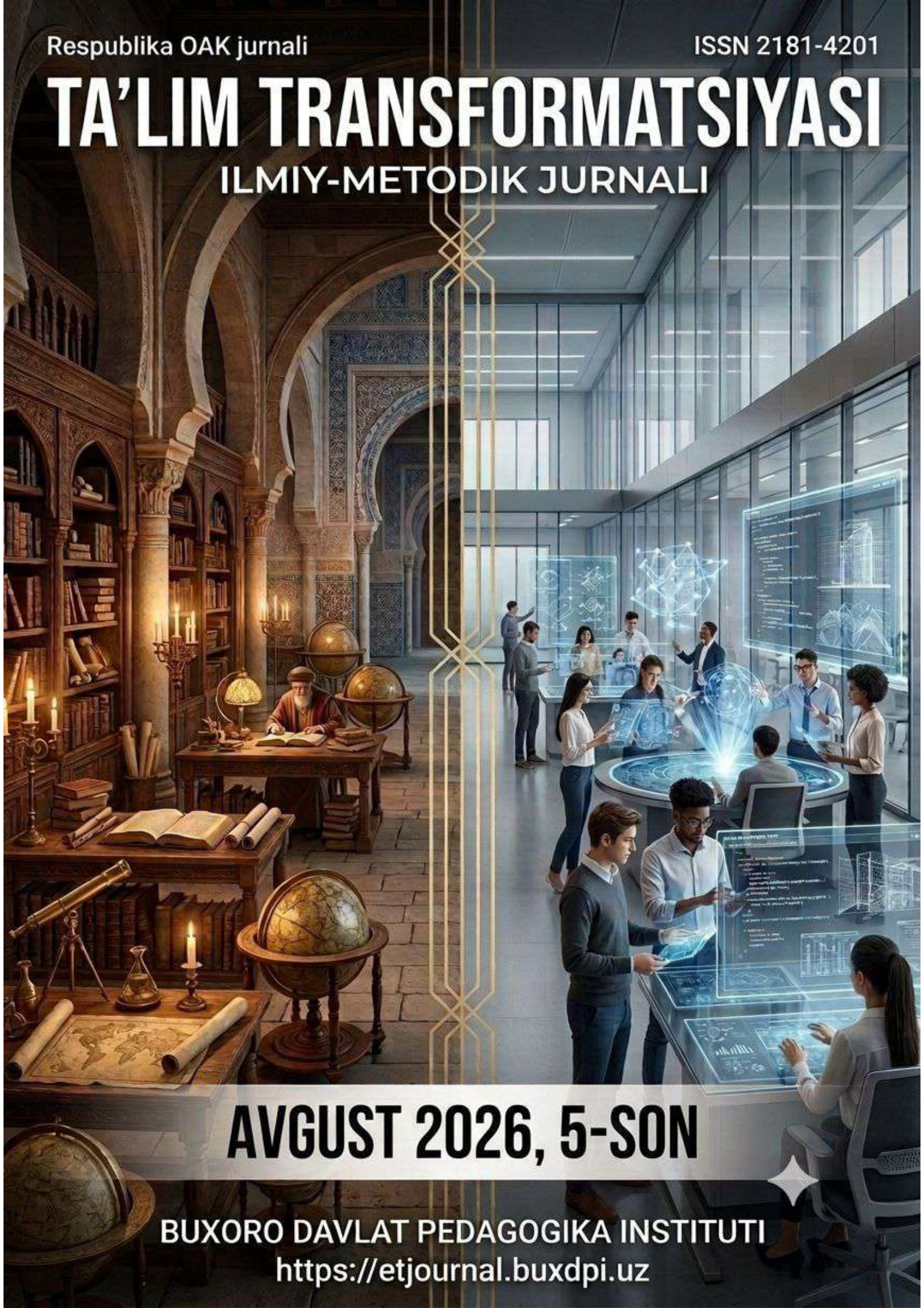

Respublika OAK jurnali

ISSN 2181-4201

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY-METODIK JURNALI

AVGUST 2026, 5-SON

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
<https://etjournal.buxdpi.uz>

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY – METODIK JURNAL

№. 5

BUXORO – 2026

INKLYUZIV TA'LIM MUHITIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING HAYOTIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

Urunova Dilafruz Muzafarovna,

Buxoro davlat pedagogika instituti mustaqil izlanuvchisi,

dilafruzrunova1@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Hayotiy kompetensiyaning mazmuni bolaning kundalik hayotda mustaqil harakat qilishi, o'z ehtiyojlarini ifodalashi, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, hamkorlik qilishi, muammoli vaziyatlarda maqbul yechim topishi va xavfsiz xulq-atvorni namoyon etishi bilan bog'liq holda yoritildi. Tadqiqotda individual-pedagogik qo'llab-quvvatlash, rivojlantiruvchi inklyuziv muhit, o'yin va amaliy faoliyat, ijtimoiy muloqot hamda ota-ona va pedagog hamkorligi, shuningdek, pedagogik monitoring mexanizmlari asoslandi. Mazkur mexanizmlarning o'zaro bog'liq holda qo'llanilishi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini izchil rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maktabgacha yosh, hayotiy kompetensiya, pedagogik mexanizm, individual yondashuv, rivojlantiruvchi muhit, o'yin texnologiyasi, ijtimoiy moslashuv, hamkorlik, pedagogik monitoring.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЗНЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Урунова Дилафруз Музафаровна,

независимый исследователь Бухарского государственного педагогического института

dilafruzrunova1@gmail.com

Аннотация: В данной статье теоретически и практически проанализированы педагогические механизмы развития жизненных компетенций детей дошкольного возраста в условиях инклюзивной образовательной среды. Содержание жизненной компетенции раскрывается во взаимосвязи со способностью ребёнка самостоятельно действовать в повседневной жизни, выражать свои потребности, вступать в общение со сверстниками, сотрудничать, находить приемлемые решения в проблемных ситуациях и демонстрировать безопасное поведение. В исследовании обоснованы механизмы индивидуально-педагогической поддержки, развивающей инклюзивной среды, игровой и практической деятельности, социального взаимодействия, сотрудничества родителей и педагогов, а также педагогического мониторинга. Обосновано, что взаимосвязанное применение данных механизмов способствует последовательному и эффективному развитию жизненных компетенций детей.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дошкольный возраст, жизненная компетенция, педагогический механизм, индивидуальный подход, развивающая среда, игровая технология, социальная адаптация, сотрудничество, педагогический мониторинг.

PEDAGOGICAL MECHANISMS FOR DEVELOPING LIFE COMPETENCIES OF PRESCHOOL CHILDREN IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Urunova Dilafruz Muzafarovna,

Independent researcher of Buxhara State Pedagogical Institute

dilafruzrunova1@gmail.com

Abstract: This article theoretically and practically analyzes the pedagogical mechanisms for developing life competencies of preschool children in an inclusive educational environment. The

content of life competency is considered in relation to the child's ability to act independently in everyday life, express their needs, communicate with peers, cooperate with others, find appropriate solutions in problematic situations, and demonstrate safe behavior. The study substantiates such mechanisms as individual pedagogical support, a developmental inclusive environment, play and practical activities, social interaction, cooperation between parents and teachers, as well as pedagogical monitoring. It is substantiated that the interconnected application of these mechanisms contributes to the consistent and effective development of children's life competencies.

Keywords: inclusive education, preschool age, life competency, pedagogical mechanism, individual approach, developmental environment, play technology, social adaptation, cooperation, pedagogical monitoring.

Kirish. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri har bir bolaning ta'lim olish, rivojlanish va jamiyat hayotida faol ishtirok etish imkoniyatlarini ta'minlashdan iborat. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim sharoitida rivojlanish xususiyatlari, individual ehtiyojlari va imkoniyatlari turlicha bo'lgan bolalarni yagona ta'limiy muhitga jalb etish pedagogdan moslashuvchan, individual va tizimli yondashuvni talab qiladi. Bunday sharoitda ta'lim natijasi faqat bilim, tasavvur yoki alohida ko'nikmalarni egallash bilan belgilanmaydi. Bolaning kundalik hayotda mustaqil harakat qilishi, o'z ehtiyojlarini anglash va ifodalashi, muloqotga kirishishi, tengdoshlari bilan hamkorlik qilishi, o'z xatti-harakatini boshqarishi hamda turli hayotiy vaziyatlarga moslasha olishi alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha yosh bolaning shaxsiy, ijtimoiy va amaliy tajribasi jadal shakllanadigan muhim rivojlanish davri hisoblanadi. Mazkur davrda bolada o'z-o'ziga xizmat qilish, atrofdagilar bilan munosabat o'rnatish, mustaqil qaror qabul qilish, oddiy muammoli vaziyatlardan chiqish, xavfsizlik talablariga amal qilish kabi kundalik hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar shakllanib boradi. Shu sababli maktabgacha ta'lim tashkilotida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda bolaning nafaqat bilish faoliyatini, balki uning hayotiy faoliyatga tayyorgarligini ta'minlash ham ustuvor vazifalardan biri sifatida qaralishi lozim.

Hayotiy kompetensiyalar maktabgacha yosh davrida shakllanadigan va keyingi ta'lim bosqichlarida rivojlanib boradigan muhim shaxsiy-amaliy sifatlar majmuasidir. Ular o'z-o'ziga xizmat qilish, muloqot, ijtimoiy munosabat, mustaqil tanlov, muammoli vaziyatlarni hal qilish, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, o'z faoliyatini rejalashtirish va uning natijasini baholash kabi ko'nikmalarda namoyon bo'ladi. Hayotiy kompetensiyalar bolaning kundalik faoliyatida o'z imkoniyatlarini to'g'ri namoyon etishi, atrof-muhit bilan samarali munosabatga kirishishi va ijtimoiy hayotga moslashishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim muhitida hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki inklyuziv guruhlarda turli rivojlanish imkoniyatlariga ega bo'lgan bolalar birgalikda ta'lim-tarbiya jarayonida ishtirok etadilar. Bunday muhitda pedagogning vazifasi faqat bolaning mavjud imkoniyatlarini aniqlash bilan cheklanmay, uning faoliyatga jalb etilishi, tengdoshlari bilan ijtimoiy munosabatga kirishishi va mustaqil harakat qilishiga sharoit yaratishdan iborat bo'ladi. Bunda har bir bola uchun bir xil talabni qo'yish emas, balki umumiy ta'limiy maqsadga erishishning individual va differensial yo'llarini belgilash muhimdir.

Hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishda bolaning real hayotiy faoliyatiga yaqin bo'lgan topshiriq va vaziyatlardan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Masalan, kiyinish va yechinish, o'yinchoqlarni tartibga keltirish, shaxsiy buyumlarini joylashtirish, ovqatlanish madaniyatiga rioya qilish, tengdoshidan yordam so'rash, navbat kutish, o'z fikrini bildirish, oddiy xavfli vaziyatlarni farqlash kabi faoliyatlar bolaning amaliy tajribasini boyitadi. Bunday topshiriqlarni muntazam tashkil etish orqali bola o'rgangan harakatlarini real hayot sharoitida qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shuningdek, hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishda o'yin faoliyati katta pedagogik imkoniyatlarga ega. Maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati sifatida o'yin uning ijtimoiy

tajribani egallashi, turli rollarni bajarishi, qaror qabul qilishi va muammoli vaziyatlarni modellashtirishiga imkon beradi. Syujetli-rolli, didaktik, harakatli va kommunikativ o'yinlar orqali bolalarda muloqot qilish, kelishish, navbat kutish, yordam berish, mustaqil tanlov qilish va o'z xatti-harakatlarini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirish mumkin. Shu jihatdan o'yin texnologiyalari hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirish mexanizmining amaliy tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Mazkur jarayonda rivojlantiruvchi inklyuziv muhitni tashkil etish ham muhim pedagogik mexanizm hisoblanadi. Ta'lim muhiti bolaning mustaqil faoliyat yuritishi, tanlov qilishi, tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi va mavjud imkoniyatlaridan foydalanishiga xizmat qilishi kerak. Muhitning qulay, xavfsiz, tushunarli va bolalar ehtiyojlariga mos tashkil etilishi ularning faol ishtirokini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, ta'lim vositalari va didaktik materiallarning bolaning individual imkoniyatlariga moslashtirilishi inklyuziv jarayonning samaradorligini oshiradi.

Pedagogik mexanizm tushunchasi mazkur jarayonda maqsad, mazmun, metod, vosita, pedagogik ta'sir va kutiladigan natijalar o'rtasidagi funksional bog'liqlikni ifodalaydi. Shu nuqtayi nazardan, hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirish mexanizmlarini aniqlash faqat “qanday sharoit yaratish kerak?” degan savolga emas, balki “yaratilgan sharoit bolaning kompetensiyasiga qanday pedagogik ta'sir ko'rsatadi?” degan savolga ham javob beradi. Demak, pedagogik mexanizm bolaning mavjud imkoniyatlarini rivojlanish dinamikasiga aylantiruvchi maqsadli, izchil va o'zaro bog'langan pedagogik ta'sirlar tizimi sifatida namoyon bo'ladi.

Hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida individual-pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmi ham muhim o'rin tutadi. Ushbu mexanizm bolaning individual ehtiyojlarini aniqlash, uning rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olish, moslashtirilgan topshiriqlarni tanlash va pedagogik yordamning bosqichma-bosqich kamaytirib borilishini nazarda tutadi. Bunda pedagog bolaning o'rniga vazifani bajarib bermasdan, uni mustaqil harakat qilishga undashi, zarur holatlarda yo'naltiruvchi savollar, namuna, ko'rsatma yoki vizual vositalardan foydalanishi maqsadga muvofiqdir.

Hayotiy kompetensiyalarning shakllanishida ijtimoiy muloqot va hamkorlik mexanizmi ham alohida ahamiyatga ega. Bola tengdoshlari bilan birgalikdagi faoliyat jarayonida o'z fikrini ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash, kelishish, yordam ko'rsatish va yordam qabul qilish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni egallaydi. Shu sababli inklyuziv ta'lim muhitida juftlik va kichik guruhlarda tashkil etiladigan hamkorlikdagi faoliyat turlarini ko'paytirish bolaning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, ota-ona va pedagog hamkorligi hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishning uzviy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida shakllantirilayotgan ko'nikmalar oilada davom ettirilmasa, bolaning kompetensiyasi barqaror shakllanmasligi mumkin. Shu bois pedagog ota-onalarga bolaning mustaqilligini qo'llab-quvvatlash, kundalik faoliyatda unga imkoniyat berish, oddiy tanlovlarni mustaqil amalga oshirishiga sharoit yaratish bo'yicha tavsiyalar berishi muhimdir. Ta'lim tashkiloti va oiladagi talablarning uyg'unligi bolaning o'zlashtirgan ko'nikmalarini turli vaziyatlarda qo'llashiga imkon yaratadi.

Mazkur jarayonning samaradorligini aniqlash uchun pedagogik monitoring mexanizmidan foydalanish zarur. Monitoring bolaning hayotiy kompetensiyalarining dastlabki holatini aniqlash, rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatish, yuzaga kelayotgan qiyinchiliklarni belgilash va keyingi pedagogik ta'sirlarni korreksiyalash imkonini beradi. Bunda bolaning faqat yakuniy natijasi emas, balki faoliyat jarayonidagi mustaqillik darajasi, tashabbuskorligi, muloqotga kirishishi va yordamga bo'lgan ehtiyoji ham hisobga olinishi lozim.

Adabiyotlar tahlili. Inklyuziv ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda inklyuziv ta'lim bolaning individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish, barcha bolalar uchun teng imkoniyat va qulay rivojlanish muhitini yaratish bilan izohlanadi.

Mavjud tadqiqotlarda maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalari kundalik faoliyatda mustaqil harakat qilish, o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish, muloqotga kirishish, tengdoshlari bilan hamkorlik qilish, ijtimoiy vaziyatlarga moslashish, muammoli holatlarda yechim topish va o'z xatti-harakatlarini boshqarish kabi ko'nikmalar majmuasi sifatida qaraladi. Ayniqsa, hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishda amaliy faoliyat, o'yin, muloqot va ijtimoiy tajribaga asoslangan pedagogik yondashuvlarning samarali ekanligi ta'kidlanadi.

Inklyuziv ta'limga oid adabiyotlarda ta'lim muhitini bolaning rivojlanish imkoniyatlariga moslashtirish, individual yondashuvni ta'minlash, pedagogik qo'llab-quvvatlash va bolalar o'rtasidagi ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish muhim pedagogik shartlar sifatida ko'rsatilgan. Shuningdek, pedagog, ota-ona va mutaxassislarning o'zaro hamkorligi bolaning ta'lim va ijtimoiy rivojlanishida muhim omil sifatida baholanadi.

Tahlil qilingan manbalar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim bo'yicha ilmiy izlanishlarda bolalarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish masalasiga katta e'tibor qaratilgan bo'lsa-da, maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirishning yaxlit pedagogik mexanizmlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Shu jihatdan, hayotiy kompetensiyalarni individual-pedagogik qo'llab-quvvatlash, rivojlantiruvchi muhit, o'yin va amaliy faoliyat, pedagogik hamkorlik hamda ota-onalar bilan hamkorlik asosida rivojlantirishga qaratilgan yondashuv mazkur tadqiqotning asosiy yo'nalishini tashkil etadi.

Metodologiya. Tadqiqotda nazariy va empirik metodlar majmuasidan foydalanildi. Nazariy metodlar tarkibida pedagogika, maktabgacha ta'lim, inklyuziv ta'lim va kompetensiyaviy yondashuvga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish usullari qo'llanildi.

Empirik metodlardan pedagogik kuzatish, suhbat, faoliyat mahsullarini tahlil qilish, pedagogik tajriba elementlari va natijalarni mezonlar asosida baholashdan foydalanildi. Kuzatishda bolaning o'z-o'ziga xizmat qilishi, topshiriqni mustaqil bajarishi, o'z fikrini ifodalashi, tengdoshlari bilan hamkorlik qilishi, yordam so'rashi va yordam berishi, xavfsizlik qoidalariga amal qilishi kabi ko'rsatkichlarga e'tibor qaratildi.

Faoliyatni tashkil etishda shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan va inklyuziv yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Topshiriqlar bolaning individual imkoniyatiga qarab murakkablik darajasi, ko'rsatma shakli, bajarish vaqti va pedagogik yordam miqdori bo'yicha moslashtirildi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayoni bolaning individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilganda samarali kechadi. Ayniqsa, individual-pedagogik qo'llab-quvvatlash, rivojlantiruvchi ta'lim muhiti, o'yin va amaliy faoliyatlardan foydalanish hamda pedagog va ota-onalar hamkorligini yo'lga qo'yish bolalarning mustaqillik, muloqot, o'z-o'ziga xizmat qilish, ijtimoiy moslashuv va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishda barcha bolalar uchun yagona yondashuvdan ko'ra, ularning individual rivojlanish sur'ati va ta'limiy ehtiyojlariga moslashtirilgan pedagogik mexanizmlardan foydalanish muhimligi aniqlandi. Mazkur yondashuv inklyuziv muhitda bolaning nafaqat ta'lim jarayoniga faol jalb etilishini, balki tengdoshlari bilan samarali munosabat o'rnatishi va kundalik hayotga moslashishini ham ta'minlaydi. Shu nuqtayi nazardan, hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishni tizimli, uzluksiz va hamkorlikka asoslangan jarayon sifatida tashkil etish inklyuziv maktabgacha ta'lim samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi.

Natija. Tadqiqotning asosiy natijasi sifatida hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishning o'zaro bog'langan pedagogik mexanizmlari tizimi aniqlandi. Ushbu tizim maqsadli pedagogik ta'sirni tashkil etish, bolaning faol ishtirokini ta'minlash, real hayot vaziyatlarini modellashtirish va natijalarni muntazam kuzatib borishga asoslanadi. Shuningdek, bu jarayonda:

- individual-pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmi. Inklyuziv guruhdagi har bir bolaning

rivojlanish sur'ati va ehtiyoji turlicha bo'lgani sababli pedagogik yordam individual tarzda belgilanadi. Bola bajara oladigan vazifa avval mustaqil bajarish uchun taqdim etiladi, zarur bo'lgandagina og'zaki ko'rsatma, namuna, vizual tayanch yoki jismoniy ko'mak beriladi. Yordam bosqichma-bosqich kamaytirilib, bolaning mustaqilligi oshiriladi. Mazkur mexanizm "yordam berish"dan "mustaqil bajarishga olib kelish" tamoyili asosida ishlaydi.

- rivojlantiruvchi inklyuziv muhit mexanizmi. Guruh xonasida o'yinchoqlar, didaktik materiallar, shaxsiy buyumlar va faoliyat vositalarining bolalar uchun qulay joylashtirilishi mustaqil harakat qilish imkoniyatini kengaytiradi. Vizual belgilar, rangli ko'rsatmalar, faoliyat ketma-ketligini aks ettiruvchi rasmlar va xavfsiz harakat zonalari ayrim bolalar uchun qo'shimcha tayanch vazifasini bajaradi. Natijada muhitning o'zi bolaning mustaqil faoliyatini rag'batlantiruvchi pedagogik vositaga aylanadi.

- o'yin orqali rivojlantirish mexanizmi. Barchamizga ma'lumki, maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati o'yin hisoblanadi. Shu jihatdan, o'yin hayotiy vaziyatlarni tabiiy ravishda modellashtirish imkonini beradi. "Do'konda", "Mehmonda", "Shifokor shifokor", "Yo'ldan xavfsiz o'tish", "Do'stinga yordam beraman" kabi syujetli-rolli o'yinlar orqali bola ijtimoiy rollarni bajaradi, muloqot qiladi, tanlov qiladi va muammoli vaziyatlarda xatti-harakat variantlarini sinab ko'radi. Didaktik o'yinlar esa kuzatish, taqqoslash, qaror qabul qilish va o'z javobini asoslash ko'nikmalarini kuchaytiradi.

- amaliy faoliyat mexanizmi. Hayotiy kompetensiya real faoliyatda shakllangani sababli kundalik vaziyatlar ta'limiy imkoniyat sifatida tashkil etiladi. Kiyimlarini tartibga keltirish, shaxsiy buyumlarini joyiga qo'yish, stolni tayyorlash, gigiyena qoidalariga amal qilish, o'yinchoqlarni yig'ish, oddiy topshiriqlarni ketma-ket bajarish kabi faoliyatlar bolaning mustaqilligini amalda rivojlantiradi. Bunda pedagog tayyor natijani berib qo'ymasdan, bolaga harakatni bajarish imkoniyatini yaratadi.

- ijtimoiy-muloqot va hamkorlik mexanizmi. Hayotiy kompetensiyalarning muhim tarkibiy qismi bu boshqa insonlar bilan samarali munosabat o'rnatishdir. Juftlik va kichik guruhdagi faoliyatlarda bolalar navbat kutish, o'rtog'ini tinglash, fikrini bildirish, yordam so'rash, yordam berish va umumiy qarorga kelishni o'rganadi. Inklyuziv muhitda bu mexanizm o'zaro qabul qilish va teng ishtirokni kuchaytiradi.

- ota-ona va pedagog hamkorligi mexanizmi. Bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotida egallagan hayotiy ko'nikmalari oiladagi kundalik faoliyatda mustahkamlanishi zarur. Shu maqsadda ota-onalarga bolaga mustaqil kiyinish, buyumlarini tartibga keltirish, oddiy tanlovlar qilish, uy yumushlarida yoshiga mos ishtirok etish imkonini berish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oiladagi talablarning izchilligi kompetensiyalarning barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

- pedagogik monitoring mexanizmi. Rivojlanish dinamikasini aniqlash uchun hayotiy kompetensiyalar mezon va ko'rsatkichlar asosida muntazam kuzatiladi. Mustaqillik, muloqotchanlik, hamkorlik, moslashuvchanlik va xavfsiz xulq-atvor asosiy yo'nalishlar sifatida olinadi. Monitoring natijalariga ko'ra keyingi pedagogik topshiriqlar va individual yordam darajasi qayta belgilanadi.

Shu tariqa baholash faqat yakuniy natijani aniqlash vositasi emas, balki keyingi pedagogik ta'sirni boshqarish mexanizmiga aylanadi.

Mexanizmlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ular alohida-alohida emas, balki yagona tizim sifatida qo'llanganda samaradorlik oshadi. Masalan, rivojlantiruvchi muhit individual topshiriqni mustaqil bajarishga imkon beradi; o'yin ushbu ko'nikmani ijtimoiy vaziyatda qo'llashga yordam beradi; amaliy faoliyat esa uni real hayotga ko'chiradi; ota-ona hamkorligi esa uy sharoitida mustahkamlaydi. Monitoring natijalari keyingi individual yondashuvni belgilab beradi.

Shuningdek, pedagogning pozitsiyasi ham muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Pedagog bola uchun barcha ishni bajaruvchi emas, balki uning mustaqil faoliyatini tashkil etuvchi va yo'naltiruvchi subyekt sifatida ishtirok etishi lozim. Bunday pozitsiya bolaning "men buni o'zim qila olaman" degan ijobiy tajribasini kuchaytiradi va hayotiy kompetensiyaning shaxsiy motivatsion

asosini shakllantiradi.

Bunda tadqiqotning ilmiy yangiligi inklyuziv ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik mexanizmlarning mazmuni, tuzilmasi va o'zaro funksional aloqadorligiga asoslangan tizimli modelning ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi. Mazkur model bolaning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini pedagogik jihatdan aniqlashdan boshlab, rivojlantiruvchi inklyuziv muhitni tashkil etish, amaliy faoliyatga jalb qilish, ijtimoiy muloqot va hamkorlikni kuchaytirish, oilaviy pedagogik qo'llab-quvvatlash hamda natijalarni monitoring qilishgacha bo'lgan o'zaro uzviy jarayonlarni qamrab oladi.

Tadqiqotda hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari alohida-alohida ta'sir vositalari sifatida emas, balki yagona pedagogik tizimning o'zaro bog'langan tarkibiy qismlari sifatida talqin qilindi. Ushbu tizimda individual-pedagogik qo'llab-quvvatlash, rivojlantiruvchi inklyuziv muhit, o'yin va amaliy faoliyat, ijtimoiy-muloqot hamkorligi, ota-ona va pedagog hamkorligi hamda pedagogik monitoring asosiy mexanizmlar sifatida belgilandi. Ularning funksional bog'liqligi bolaning mavjud imkoniyatlarini aniqlash, zarur pedagogik yordamni tanlash, mustaqil faoliyatini rag'batlantirish va erishilgan natijalarni baholashning uzluksizligini ta'minlaydi.

Ilmiy yangilikning muhim jihatlaridan biri hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonining “ehtiyojni aniqlash - pedagogik qo'llab-quvvatlash - faoliyatga jalb etish - mustaqil harakatni rag'batlantirish - natijani monitoring qilish - pedagogik ta'sirni korreksiyalash” izchilligida tashkil etishning asoslanganligidir. Mazkur ketma-ketlik pedagogik jarayonning maqsadga yo'naltirilganligi va uzluksizligini ta'minlab, har bir bolaning rivojlanish dinamikasiga mos ravishda pedagogik yordam mazmunini o'zgartirish imkonini beradi.

Tadqiqotda pedagogik ta'sirning asosiy yo'nalishi bolaning mavjud faoliyatini uning imkoniyatlariga mos ravishda bosqichma-bosqich mustaqil faoliyatga aylantirish sifatida belgilandi. Dastlab pedagog tomonidan ko'rsatma, namuna va bevosita yordam berish orqali tashkil etilgan faoliyat keyingi bosqichlarda qisman yordam, og'zaki yo'naltirish, vizual tayanch va nihoyat mustaqil bajarishga o'tkaziladi. Bunday yondashuv bolaning pedagogik yordamga qaramligini kamaytirib, uning tashabbuskorligi, o'ziga ishonchi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Ilmiy yangilik sifatida inklyuziv ta'lim muhitining moslashtirilgan va rivojlantiruvchi xarakterini ta'minlash mexanizmi ham asoslandi. Bunda ta'lim muhiti bolaning turli rivojlanish imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etilib, vizual ko'rsatmalar, didaktik materiallar, amaliy vositalar, xavfsiz faoliyat zonalar va hamkorlikka yo'naltirilgan o'yin maydonlaridan foydalanish nazarda tutiladi. Mazkur muhit bolaning faol ishtirokini rag'batlantirish bilan birga, uning mustaqil harakat qilishiga zarur shart-sharoit yaratadi.

Shuningdek, hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishda ijtimoiy-muloqot hamkorligi mexanizmining mazmuni aniqlashtirildi. Ushbu mexanizm orqali bolalarning tengdoshlari bilan muloqot qilishi, o'z fikrini ifodalashi, boshqalarning fikrini tinglashi, navbat kutishi, kelishishi, o'zaro yordam ko'rsatishi va jamoaviy faoliyatda ishtirok etishi uchun pedagogik vaziyatlar yaratiladi. Inklyuziv guruh sharoitida bunday hamkorlik barcha bolalarning birgalikdagi faoliyatga jalb etilishiga va ijtimoiy moslashuv imkoniyatlarining kengayishiga xizmat qiladi.

Tadqiqotda ota-ona va pedagog hamkorligi ham hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishning alohida mexanizmi sifatida asoslandi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida shakllantirilgan ko'nikmalarning oilaviy muhitda davom ettirilishi bolaning kompetensiyalarini mustahkamlash uchun muhim ekanligi nazariy jihatdan asoslandi. Shu asosda pedagog tomonidan ota-onalarga bolaning mustaqilligini qo'llab-quvvatlash, uning o'rniga vazifani bajarib bermaslik, kundalik faoliyatda tanlov qilish imkoniyatini yaratish va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini mustahkamlashga yo'naltirilgan tavsiyalar berish mexanizmi ishlab chiqildi.

Tadqiqotning muhim ilmiy yangiliklaridan biri hayotiy kompetensiyalarning rivojlanish dinamikasini aniq mezon va ko'rsatkichlar asosida pedagogik monitoring qilish mexanizmining taklif etilganligidir. Bunda bolaning rivojlanishi quyidagi asosiy mezonlar orqali kuzatildi: mustaqillik, muloqot, hamkorlik, moslashuvchanlik va xavfsiz xulq-atvor. Har bir mezon bolaning kundalik faoliyatida namoyon bo'ladigan amaliy ko'rsatkichlar orqali baholanadi. Mazkur yondashuv hayotiy kompetensiyalarni faqat nazariy tushuncha sifatida emas, balki kuzatish va pedagogik baholash mumkin bo'lgan amaliy natija sifatida aniqlash imkonini beradi.

Monitoring natijalariga asoslanib pedagogik yordamni qayta moslashtirish va individuallashtirish lozim. Agar monitoring jarayonida bolaning muayyan kompetensiyasida qiyinchilik aniqlansa, pedagog tegishli metod, topshiriq, o'yin, amaliy mashq yoki yordam shaklini qayta tanlaydi. Aksincha, kompetensiya yetarli darajada shakllangan hollarda pedagogik yordam bosqichma-bosqich kamaytirilib, bolaning mustaqil faoliyat ulushi oshiriladi. Shu jihatdan monitoring faqat nazorat vositasi emas, balki keyingi pedagogik ta'sirni belgilovchi boshqaruv mexanizmi sifatida talqin qilindi.

Umuman olganda, tadqiqotning ilmiy yangiligi inklyuziv ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonini maqsad, mazmun, pedagogik shart-sharoit, mexanizm, metod, vosita, monitoring mezonlari va kutiladigan natijalarning o'zaro funksional birligi asosida tashkil etishning nazariy va amaliy jihatdan asoslanganligi bilan tavsiflanadi. Mazkur yondashuv bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda uning kundalik mustaqilligi, ijtimoiy faolligi, muloqotga kirishish qobiliyati, hamkorlik ko'nikmalari, moslashuvchanligi va xavfsiz xulq-atvorini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Inklyuziv ta'lim muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotiy kompetensiyalarini rivojlantirish pedagogik jarayonning barcha tarkibiy qismlarini o'zaro bog'lashni talab qiladi. Hayotiy kompetensiyalar bolaning faqat ma'lum bilimlarni o'zlashtirishi bilan emas, balki ushbu bilim va ko'nikmalarni kundalik hayotiy vaziyatlarda mustaqil qo'llay olishi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijasida individual-pedagogik qo'llab-quvvatlash, rivojlantiruvchi inklyuziv muhit, o'yin, amaliy faoliyat, ijtimoiy-muloqot va hamkorlik, ota-ona bilan pedagogik hamkorlik hamda monitoring hayotiy kompetensiyalarni rivojlantirishning asosiy pedagogik mexanizmlari sifatida belgilandi. Ularning tizimli qo'llanilishi bolaning mustaqilligi, muloqotchanligi, ijtimoiy moslashuvi, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilishi va xavfsiz xulq-atvorini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Pedagogik mexanizmlarning samaradorligi, avvalo, bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olish, unga mustaqil harakat qilish uchun yetarli vaqt va sharoit berish, muvaffaqiyatli faoliyatni rag'batlantirish va zarur hollarda moslashtirilgan yordam ko'rsatish bilan belgilanadi. Shu bois inklyuziv maktabgacha ta'limda pedagog bolaning o'rniga harakat qiluvchi emas, balki bolaning mustaqil faoliyatini tashkil etuvchi va rivojlantiruvchi hamkor sifatida faoliyat yuritishi maqsadga muvofiq.

Kelgusidagi tadqiqotlarda mazkur mexanizmlarni tajriba-sinov ishlari orqali tekshirish, hayotiy kompetensiyalarning boshlang'ich, o'rta va yuqori darajalarini aniqlash mezonlarini takomillashtirish hamda pedagoglar va ota-onalar uchun amaliy metodik ta'minot ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. O’RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to’g’risida”gi Qonuni. O’RQ-595-son, 2019-yil 16-dekabr.
3. “Ilk qadam” davlat o’quv dasturi. T., 2022
4. Urunova, D. M. (2023). Ta’lim tizimida inklyuziv ta’limning o’rni. *Образование наука и инновационные идеи в мире*, 30(3), 94-96.

5. Urunova, D. (2024). In secondary schools separately to children in need natural the sciences pedagogical of teaching terms and conditions. *Экономика и социум*, (4-1 (119)), 653-656.
6. Urunova, D. (2025). Inclusive education: as an integral part of the modern education system. *Экономика и социум*. (4-1 (119)), 682-685.

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA , PSIXOLOGIYA VA METODIKA	
AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING INDIVIDUAL JISMONIY YUKLAMALARINI OPTIMALLASHTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH Mansurov Olimjon Odil o'g'li	4
CHUQURLASHTIRILGAN IXTISOSLIK BOSQICHIDA UZOQ MASOFAGA YUGURUVCHILARNING MASHG'ULOT JARAYONINI BOSHQARISH MUAMMOLARI Sirojev Shoxrux Fayzullo o'g'li	11
CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM DIDAKTIKASIDA TARBIYALASHNING ASOSIY YO'NALISHLARI Bozorov Aziz Abloqulovich	16
DIFFERENSIAL YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TASVIRIY SAN'AT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI Bozorova Hamida Shukrilloevna	23
CHIZMACHILIK FANINI SUN'IIY INTELLEKTDAN FOYDALANIB O'QITISHNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI Omonova Rayxon	26
JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA REGBI ELEMENTLARIDAN FOYDALANISH ORQALI TALABALARNING HARAKAT KOORDINATSIYASINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI E.E. Jumayev	31
JISMONIY MADANIYAT YO'NALISHI TALABALARIGA KURASH TEXNIK HARAKATLARINI O'RGATISHNING UYG'UNLASHTIRILGAN METODIK MODEL G'ulomov Nasillo Baxshullo o'g'li	34
BO'LAJAK PEDAGOGLARDA HUQUQIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH MEZONLARI VA INDIKATORLARI Mirzayev Toxirjon Turg'unovich	43
ISSIQ IQLIMDA MASHG'ULOT YUKLAMASINI RPE VA YURAK URISH CHASTOTASI YORDAMIDA BAHOLASH I.I. Saidov	55
IMOM ABU HOMID G'AZZOLIY QARASHLARI ASOSIDA FARZAND TARBIYASINING METODOLOGIK VA NAZARIY ASOSLARINI TADQIQ ETISH Isoqova Gulnoz Ulug'bek qizi	61
RAQAMLI MONITORING VOSITALARI ORQALI YOSH KURASHCHILAR YUKLAMASINI OPTIMALLASHTIRISH Karim Mahramov	67

TALABALARNING REFLEKSIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING MAVJUD HOLATI Jumayeva Azizabonu Mo'min qizi	74
IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHGA DOIR TAJRIBALAR Kattaqulova Nozbibi Shokir qizi	82
MINIATYURA SAN'ATIDA AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY TASVIRIY VOSITALARNING UYG'UNLIGI Nozimova Muhabbat Akram qizi	85
DIGITAL TECHNOLOGY FOR L2 LISTENING DEVELOPMENT: CALL, MALL, CAPTIONS, VR, AND AI Juraboeva Nigina Olimjon kizi	95
ISSIQ IQLIM SHAROITIDA GIDRATATSIYA TARTIBINING YOSH YENGIL ATLETIKACHILARNING FUNKSIONAL HOLATI VA JISMONIY ISH QOBILIYATIGA TA'SIRI Nuriddinov Axrorjon Bahodir o'g'li	99
GANDBOLCHI TALABA QIZLARDA JISMONIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRISHDA BOSQICHMA-BOSQICH YUKLAMA BERISH METODIKASI Dilnoza I. Yarasheva	105
OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARIGA BOSQON ULOQTIRISH TEXNIKASINI O'RGATISHNING PEDAGOGIK VA METODIK ASOSLARI Sarvinoz Iskandar qizi	111
GIMNASTIKA VOSITALARI ORQALI BO'LAJAK JISMONIY MADANIYAT O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI Saidova Mahbuba Ayubovna	118
BOSHLANG'ICH TAYYORLOV GURUHIDAGI SPORT GIMNASTIKACHILARDA MOSLASHUVCHANLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING SAMARADORLIGI Sayfiyev Hikmatullo Xayrulloevich	127
THE APPLICATION OF THE PEDAGOGICAL CONCEPT OF JADID SCHOOLS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM Shamsullayeva Ruxsatoy Sunnatullayevna	134
MULTIMEDIA VOSITALARI ASOSIDA TALABALARNING MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI Toshova To'ygul Amin qizi	141
INKLYUZIV TA'LIM MUHITIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING HAYOTIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMLARI Urunova Dilafr'o'z Muzafarovna	145
МАКТАБ КЛАСТЕРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИННОВАЦИОН, КОМПЕТЕНЦИАВИЙ ВА РЕСУРСЛАРГА АСОСЛАНГАН ЁНДАШУВЛАР Максуда Умаровна Бадалова	153
ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЯ «КОММУНИКАТИВНАЯ	158

КОМПЕТЕНЦИЯ» В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ: ОТ ЯЗЫКОВОГО ЗНАНИЯ К ИНТЕГРАТИВНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ Нуруллаева Гузал Анваровна	
FILOLOGIYA FANLARI	
ОТ ПЕРЕЖИВАНИЯ К СМЫСЛУ: АВТОРСКАЯ МЕТОДИКА ИНТЕРПРЕТАЦИОННОГО ОСВОЕНИЯ ПОЭЗИИ А. АХМАТОВОЙ В ПРОЦЕССЕ ЯЗЫКОВОГО И ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ УЧАЩИХСЯ Жабборова Гулчехра Жобировна	168
NUTQIY AKTNI TADQIQ ETISHNING LINGVOPRAGMATIK VA ANTROPOSENTRIK MEZONLARI Akramova Surayo Renatovna	174
TILNI O'RGANISH JARAYONIDA SUN'IY INTELLEKTNING KALIT JIHATLARI VA UNDAN SAMARALI FOYDALANISH STRATEGIYALARI: RAQAMLI DAVR TILSHUNOSLIGINING YANGI UFQLARI Boymurodova Nishona Yunus qizi	178
IMOM G'AZZOLIY ASARLARIDA "ILM" KONSEPTINING LINGVOKOGNITIV TALQINI Barnoyeva Zarina Sayfiddinovna	184
ПУТЬ К СМЫСЛУ ЧЕРЕЗ СИМВОЛ: АВТОРСКАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ТВОРЧЕСТВА А. БЛОКА В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ Жабборова Гулчехра Жобировна	189
INGLIZ XALQ ERTAKLARI LINGVOMADANIY-DIDAKTIK MIKROKORPUSINI SHAKLLANTIRISH: TANLASH MEZONLARI VA ANNOTATSIYA MODELI Djabbarova Feruza Azamovna	194
JOMIY VA NAVOIY IDIOSTILIDA "LA'L" KONSEPTI VA UNING METAFORIK XUSUSIYATLARI Tavakkal Choriyev	200
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI ADAPTIV TOPSHIRIQLARNING TALABALAR KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI Shabonova Shaxnoza Baxriddinovna	213
ANIQ VA TABIIY FANLAR	
BO'LAJAK BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHGA QO'YILADIGAN ZAMONAVIY TALABLAR Hamdamova Nozima Mukimovna	218
GRAFIK SAVODXONLIKNI BAHOLASHDA ANIMATSION DIAGNOSTIKA VOSITALAR Xo'janiyozov Shokir Rustamovich	225